

KOLOZSI PÁL PÉTER¹

KÖZGAZDASÁGTANI MEGÚJULÁS: A TÖRTÉNELEM ÉS AZ INTÉZMÉNYEK JELENTŐSÉGE RENEWAL OF ECONOMICS: THE RELEVANCE OF HISTORY AND INSTITUTIONS

A globális pénzügyi válság és a mainstream közgazdaságtan utóbbi évtizedben látott, ehhez kapcsolódó botlásai láttán nehéz lenne cáfolni, hogy a közgazdászok nagy részének érdeklődési körén kívül eső, nem-gazdasági tényezők („non-economic factors”) figyelmen kívül hagyása komoly tévedésekhez vezethet. A közgazdaságtan megreformálását sürgetők szerint itt az ideje, hogy az akadémiai szférán túl az oktatásban és a széles értelemben vett közgazdasági közgondolkodásban is közelebb vigyük a valósághoz a közgazdasági teóriákat, és a jelentőségüknek megfelelően kezdjük kezelni a törvényeket, a szokásokat, a kultúrát, az önkéntes és civil társadalom szervezeteit, azaz a társadalom történetileg kondicionált intézményi kereteit. Az intézményi szempontok hangsúlyossá válása elhozhatja a gazdaságtörténet mint tudomány jelentőségének újraértékelését is, elősegítve ezzel, hogy a közgazdászok újra tanulni tudjanak a történészekről.

In view of the global financial crisis and the related bottlenecks of mainstream economics in the last decade, it would be hard to deny that the ignorance of non-economic factors being outside the interest of most economists could lead to serious mistakes. The reform of economics is an urgent need, and it is time in the academic, the educational and also the public sphere to move economics closer to reality, and to begin to consider accurately laws, customs, culture and civil society organizations, so the historically conditioned institutional framework of society. The emphasis on institutional considerations can also lead to a reassessment of the significance of economic history as a science, facilitating that economists can restart to learn from historians.

BEVEZETÉS

A 20. század első évtizedeiben még elképzelhetetlen volt a közgazdasági felsőoktatás gazdaságtörténeti (economic history) kurzus nélkül, manapság pedig szinte ritkaság, ha ilyen előadással találkozunk az egyetemi hallgatók. A közgazdaságtudományi képzés három pillére egykor az elmélet, a módszertan és a gazdaságtörténet volt, ma pedig sokkal inkább a mikroökonómia, a makroökonómia és az ökonometria – a gazdaságtörténetnek pedig sokszor nincs helye a tantervekben. Mindez arra utal, hogy a történeti tapasztalatokra építő (induktív) történeti megközelítésnek nem sikerült legyűrnie az elméleti alapvetésekből kiinduló (deduktív), mára ma

¹ egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, MNB Tanszék

instreammé vált absztrakt gondolkodást, amely a közgazdaságtant a természettudományokhoz közelítette, a társadalomtudományoktól, illetve a történelmi megközelítéstől pedig túlságosan eltávolította. Ez a kritika többek között a közgazdaságtan válságát évtizedekkel ezelőtt megjósoló, magyar származású cambridge-i lord, Kaldor Miklós munkásságában is megjelent, már az 1970-es években [Kaldor, 1972].

Az utóbbi két évtizedben ugyanakkor úgy tűnt, hogy sikerült valamiféle áttörést elérni, a közgazdaságtan ugyanis újra megújult figyelemmel kezdett fordulni a gazdaság- és társadalomtörténet, és ezáltal az intézmények, az intézményi környezet felé. A gazdaságtörténet és az intézményi gondolkodás nem ugyanazt jelenti, de van közöttük kapcsolat – amennyiben ugyanis a történelemre példaként tekintünk és a történelmi tapasztalatokat a valós gazdasági folyamatokra való következtetések alapjaként kezeljük, akkor végső soron az intézményi környezet fontosságát hangsúlyozzuk. Mike és szerzőtársai [2014] szerint arról a szemléletről van szó, miszerint „a gazdasági fejlődés elsősorban az intézményektől, vagyis a formális és informális társadalmi játékszabályoktól függ”, amelyek pedig „nagyértékben történetileg kondicionáltak”. Az is a szemlélet változására utalt, hogy 1993-ban két, az intézményi kérdésekkel foglalkozó közgazdász-történész kapta a közgazdasági Nobel-díjat (Douglass North és Robert Fogel). Egyre inkább elfogadottá vált, hogy az emberek különbözőképp gondolkodnak és viselkednek annak függvényében, hogy milyen közegben élnek, így az egyes gazdaságok is eltérően reagálnak az őket érő hatásokra, azaz nem is lehet elvárni, hogy ugyanazon gazdaságpolitikai lépések ugyanolyan következményekkel járjanak a különböző országokban. Röviden: a gazdaság működése szempontjából az intézményi környezet releváns, így ezt a közgazdaságtudománynak is figyelembe kell vennie. Ennek eredményeként megváltozni látszott a történettudomány és a közgazdaságtan kapcsolata is. Mike és szerzőtársai [2014] rámutatnak, hogy korábban inkább az volt jellemző, hogy a közgazdászok a deduktív közgazdasági elméletekhez kerestek történelmi illusztrációkat, a történelmi tényektől pedig azt várták el, hogy illusztrálják és „bizonyítsák” a közgazdaságtan teóriáit, modelljeit. A közgazdaságtan mára azonban elkezdett túllépni ezen a megközelítésen, és nyitottá vált arra, hogy tanuljon is a történésektől: egyrésztől azért, mert az adott közösséget jellemző szabályrendszereknek számos „endogén” eleme van, ami alapjaiban határozhatja meg az egyes gazdasági döntéseket és azok következményeit, másrésztől pedig egyértelművé vált, hogy a gazdasági játékszabályok a valóságban jóval összetettebbek, mint amit a deduktív modellek sugallnak, illetve az szabályok részletei számítanak a gazdasági végeredmény szempontjából.

A fentiek, illetve a gazdaságpolitikai gyakorlat megújulása (erről lásd: Lehmann [2018]; Sebestyén [2017]; Matolcsy-Palotai [2018]) fényében nem igen örülhetünk, hogy a közgazdaságtan megreformálása érdekében született tavaly decemberi reformkiáltvány [Rethinking Economics, 2017] egyik alfejezete is az „Intézmények és piacok” címet viseli, hiszen az azt jelenti, hogy a fent leírt evidencia sokak számára még mindig magyarázatra szorul. A 33 tézisből (a javaslatokkal kapcsolatban lásd: Baranyai [2018]; Kutasi [2018]; Neszedva [2018] és Vonnák [2018]) öt az intézményi háttér és alapok jelentőségére utal, ami jól mutatja, hogy a reformer-mozgalom milyen kiemelkedő jelentőséget tulajdonít annak, hogy a közgazdaságtan fokozottan figyeljen erre az aspektusra is – azaz ne vegye adottnak és egységesnek az egyes nemzetgazdaságokat, társadalmakat jellemző intézményi mátrixot. Az intézményeket érintő reformtézisek az alábbiak:

„9. Valamennyi piacot törvények, szokások és egy adott kultúra hoz létre és alakít, és hatással van rájuk, amit a kormányok cselekszenek, vagy nem tesznek meg.

10. A piacok a köz- és magántulajdonban lévő, különböző típusú szervezetek (valamint az önkéntes szektor és a civil társadalom szervezetei) közötti interakciók eredményeként jönnek létre. További tanulmányokra van szükség azzal kapcsolatban, hogy ténylegesen hogyan szerveződnek e szervezetek és hogyan működnek, illetve működhetnének a közöttük létrejövő kölcsönös kapcsolatok.

11. A piacok komplexebbek és kevésbé kiszámíthatók is annál, mint ami a kínálat és a kereslet egyszerű összefüggéseiből következne. A közgazdaságtannak szüksége van arra, hogy alaposabban megértse a piacok viselkedésének módját és sokat tanulhatna a komplex rendszerekkel foglalkozó tudományokból, mint amelyet a fizika, a biológia és a számítástechnika alkalmaz.

12. Az intézmények formálják a piacokat és befolyásolják valamennyi gazdasági szereplő viselkedését. A közgazdaságtannak ezért az intézményeket modelljének központi részeként kell tekintenie.

13. Minthogy a különböző gazdaságok különböző intézményekkel rendelkeznek, előfordulhat, hogy az egyik gazdaságban jól bevált szakpolitika rosszul működik egy másik gazdaságban. Számos egyéb ok mellett többek között ezért valószínűtlen, hogy segítene, ha kizárólag elvont közgazdasági elméleten alapuló gazdaságpolitikák egyetemesen alkalmazható készletére tenéknk javaslatot.” [Virág, 2018]

Jelen rövid esszé kereteit szétfeszítené annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mi okozhatja az intézményi gondolkodás „számkivetettségét” – azzal a kikötéssel, hogy legfeljebb a széles értelemben vett közgazdasági közgondolkodásban és oktatásban lehet bármilyen háttérbe szorulásról beszélni, hiszen akadémiai körökben az új intézményi megközelítés semmiképp sem tekinthető marginálisnak. Az alábbiakban azt mutatom be röviden, hogy mióta és milyen formában van jelen az intézményi gondolat a közgazdaságtanban, illetve, hogy az esetenként több mint száz évvel ezelőtt tett megállapításoknak mi a mai relevanciája – egyben arra is rámutatva, hogy az utóbbi évtizedben enyhülni látszik a korábban sziklaszilárd mainstream-egyeduralom, aminek következtében az institucionalisták rehabilitációja is el tudott kezdődni (erről lásd többek között: Csaba [2018]).

NEOKLASSZIKUS VERSUS INTÉZMÉNYI GONDOLKODÁS

Először is: miért maradtak ki az intézmények a neoklasszikus alapmodellekből? Minden modell alapja az egyszerűsítés, az egyes modellek közötti minőségi különbség leginkább abból adódik, hogy azon tényezőket veszik-e adottnak, amelyek valóban irrelevánsak az eredmény szempontjából vagy pedig nem. A neoklasszikus iskola feltételezése szerint az árrendszer hatékony allokációt tesz lehetővé és ingyenes, nincsenek tranzakciós költségek, a gazdasági döntéshozók teljesen informáltak és racionális döntéseket hoznak – egy ilyen környezetben nincs relevanciája az intézményeknek, hisz azok mindenekelőtt azáltal hatnak a gazdasági folyamatokra, hogy befolyásolják a tranzakciós költségeket és eltérítik az egyéni-közösségi döntéshozatalt. Az intézményi felfogás ezzel épp ellentétes: vannak tranzakciós költségek, amiket az intézmények, azaz a gazdasági élet keretei, játékszabályai csökkenteni tudnak, és az intézményi fejlődés jó esetben épp ezt a célt szolgálja. Az intézményi környezet – amelynek formális és informális elemei is vannak – kialakításában mind az államnak, mind az államon kívüli szereplőknek van „feladata”.

De Vroey és Pensieroso [2016] klasszifikálása szerint a 18. század végén és a 19. század elején megjelent klasszikus közgazdasági gondolkodás (legismertebb képviselői Adam Smith, Ricardo, Say, Malthus és Mill voltak) a 19. század végén és a 20. század elején két irányba fejlődött tovább. Az egyik a mai mainstream előfutárának tekinthető neoklasszikus megközelítés volt, a másik pedig az „intézményi”-nek nevezett irányzat (a tudománytörténet nem egységes az elnevezések tekintetében, jelen tanulmány De Vroey és Pensieroso kifejezéseit tekinti irányadónak). Ez a két megközelítés sokáig viszonylag békességben élt egymás mellett, példát mutatva a 33 tézis előszavában is áhított intellektuális pluralizmusra. A jellemzően Jevonshoz, Mengerhez, Walrashoz, illetve kiemelten a „Principles of Economics”-et jegyző és ezzel a következő évtizedek közgazdasági gondolkodását alapjaiban meghatározó Marshallhoz kötött „marginalista forradalom” kiteljesedése után egyre mélyebb lett a szakadék az egyensúlyi (klasszikus és neoklasszikus) irányzatok, valamint az intézményi iskola között. A neoklasszikus és az intézményi megközelítés között valóban jelentősek voltak a módszertani eltérések. Az intézményi közgazdászok a társadalmat alapvetően nagyobb csoportokra (osztályokra) osztva vizsgálták, a piacot mint egyfajta, időben változó, komplex szabályegyüttest (intézményt) határozták meg, elemzéseik pedig jellemzően a kollektív döntéshozatalra tértek ki, szemben a neoklasszikusokkal, akik elsősorban az egyéni döntésekre fókuszáltak (metodológiai individualizmus), megközelítésük pedig egyensúlyi volt és nem evolúciós.

SZÁZ ÉVES GONDOLATOK

Az „intézményi megközelítés” mint kifejezés Walton Hamilton egy 1919-es cikkében jelent meg [Hamilton, 1919] először a közgazdasági szaknyelvben, de az intézményi gondolkodás térnyerését leginkább Thorstein Veblen munkáihoz köti a tudománytörténet. Veblen egyik fő tézise az volt, hogy a közgazdaságtannak evolúciós tudománnyá kellene fejlődnie [Veblen, 1898] és el kellene vetnie az egyensúlyi gondolkodást – hiszen a gazdaság is leginkább egy evolúciós rendszer, nem pedig egy folyton egyensúlyra törekvő struktúra. Veblen volt az egyik első olyan közgazdász, aki kritikusan állt a neoklasszikus gondolkodás alapját jelentő hedonista-racionális homo oeconomicus ideájához – mégpedig épp azért, mert Veblen szerint ezek a feltevések nem reálisak, a pszichológia már a 19. század végére bebizonyította, hogy az emberi viselkedés ennél sokkal komplexebb, és időben is változó (a viselkedési közgazdaságtan térnyeréséről, illetve kiemelten a 2018-as Nobel-díjat elnyerő Thaler munkásságáról lásd: Neszveda [2018]). Veblen szerint az evolúciós szemlélet azt is jelenti, hogy magának a közgazdaságtannak is fejlődnie kell és integrálnia szükséges az egyéb tudományágak elért eredményeit – olyan ez, mintha a New Weather Institute és a Rethinking Economics javaslatait olvasnánk, pedig Veblen több mint 100 évvel ezelőtt fogalmazta meg ezeket a gondolatokat.

Az intézményi iskolát megjelenésekor sokan nem fogadták el önálló irányzatnak – az 1930-as évek ismert amerikai közgazdásza, Paul Thomas Homan egyenesen „intellektuális fikciónak” tartotta –, ami részben abból fakadt, hogy sokáig nem volt pontosan definiálva maga az alapfogalom, azaz hogy mit is értünk „intézmények” alatt. John R. Commons, az amerikai intézményi iskola másik kiemelkedő képviselője volt az első, aki egyértelművé tette, hogy nemcsak a formálisan rögzített törvények és rendszerek képezik részét az intézményi alapoknak, hanem minden olyan kollektív szabály, amely behatárolja az egyéni cselekvést [(lásd: Commons, 1936) – legyen szó akár erkölcsi, vallási, etikai vagy a szokásjogból eredő korlátról (de jure és

de facto, formális és informális korlátok). Az intézményi gondolkodás nem az egyénekre és a javakra, hanem sokkal inkább a kollektív síkra és a széles értelemben vett játékszabályokra, illetve a termelés és a fogyasztás között „elhelyezkedő” tranzakciókra fókuszált. Az iskola nagy újítása volt, hogy kimondták: a gazdaságot nem lehet leválasztani a társadalmi-politikai térről, hisz nagy részben ez utóbbi determinálja azt a keretet, amiben a gazdaság is működik és ami így részben meghatározza a gazdasági szereplők döntéseit – ahogy azt a tavaly megjelent 33 tézisben is olvashatjuk.

Az institucionalistákat nagyfokú empirikus érdeklődés jellemezte, ami a masszívabb pszichológiai alapok mellett elősegítette, hogy az intézményi gondolkodás komoly pozíciókat szerzett magának az amerikai egyetemi világban a két világháború között [Rutherford, 2001]. Az intézményi közgazdászok ennek megfelelően érdemi befolyással voltak koruk gazdaságpolitikai döntéseire is, kiemelten például a munkanélküliségi segély rendszerének bevezetése, a társadalombiztosítás, az agrárárak és a közszolgáltatások szabályozása és a nemzetgazdasági tervezés elterjedése tekintetében (kiemelten például a New Deal esetében). Az intézményi megközelítés népszerűségét nagyban elősegítette, hogy megfigyelhető jelenségekhez közvetlenül kapcsolódó tételeket fogalmazott meg, valamint, hogy nem elvont, hanem empirikusan nyert feltevéseket használt [Kaldor, 1972; Kaldor, 1989]. A valósággal való szoros kapcsolatot valóban sokan kérik számon a mai mainstream közgazdaságtanon, így ebből a szempontból jogos lehet az intézményi gondolat - akár újszerű formában való – „felmelegítése”.

NOBEL-DÍJASOKKAL IS A PARTVONALON?

A második világháború után az intézményi iskola befolyása – ha nem is szűnt meg teljesen, de – csökkent, kiemelten azért, mert egy cambridge-i közgazdász, egy bizonyos John Maynard Keynes a klasszikus közgazdaságtan alapjain megteremtette a modern makroökonómiát, ami együtt járt az institucionalista teóriák viszonylagos tévesztésével. Pár évtizedes szünet után azonban az 1970-es években újra előtérbe kerültek az intézmények. Míg a korai institucionalista iskola képviselői az intézményeket alapvetően az egyéni mozgásteret korlátozó tényezőknek tekintették, sőt, sok esetben az intézményi adottságokat tették a gazdasági-társadalmi lemaradás felelősévé – addig az új intézményi közgazdászok (new institutional economics) már inkább azt hangsúlyozták, hogy milyen intézmények szükségesek a fejlődéshez, illetve módszertani értelemben is kiegészítik a neoklasszikus megközelítéssel.

Az intézményeket a neoklasszikus keretrendszerbe integráló új intézményi iskola elsősorban abból a szempontból vizsgálja az intézményeket, hogy azok mennyire képesek a tranzakciós költségek és a bizonytalanság csökkentésére, valamint mennyiben segítik elő az externáliák internalizálását. Az intézmények – amelyeket áttételesen a gazdasági aktorok korlátozott racionalitása hív életre – meghatározzák a tranzakciós és termelési költségeket és ezáltal alapjaiban befolyásolják egy gazdasági rendszer működésének hatékonyságát. A formális intézményi változások a politika területéhez tartoznak, így a politikai rendszer működése önmagában is befolyásolja a gazdasági hatékonyságot. A modern intézményi gondolkodás megalapítójának leginkább Ronald Coase tekinthető, aki 1991-ben kapott Nobel-díjat, de forradalmian újszerű cikkei évtizedekkel korábban jelentek meg: a „The Nature of the Firm” 1937-ben, a Coase-tételt megfogalmazó „The Problem of Social Cost” 1960-ban [Coase, 1937, 1960]. Amennyiben elfogadjuk, hogy a gazdasági aktorok racionalitása limitált és a tranzakciók nem költségmentesek, úgy a

piaci allokáció nem Pareto-optimális, az állami intervenció pedig indokolt lehet – de persze csak akkor, ha a kapcsolódó hasznok meghaladják a költségeket, valamint a szabályozás tranzakciós költségei nem nagyobbak az egyéb intézményi megoldások tranzakciós költségeinél. A Coase-tétel ma már a mainstream kánon része, de az új intézményi megközelítés másik kiemelkedő alakjára, az ugyancsak Nobel-díjas Douglas North-ra már sokan ferde szemmel néznek, hiszen ő azt állította: a Coase által említett korlátok miatt nagyon ritkák az olyan piacok, amelyek képesek önmaguktól hatékonyan működni. A történelmi tapasztalatok alapján a hatékonysági problémák tartósan fennmaradhatnak, különösen azért, mert az érintettek és a döntéshozók közötti eltérés, illetve az útfüggőség miatt még az intézmények esetében sem garantálható a társadalmilag optimális output. A neoklasszikus tézis szerint a piac hatékony működéséhez minden olyan akadályt ki kell iktatni, ami eltéríti a relatív árakat a piaci szinttől – az új intézményi megközelítés szerint azonban ez nem elég, hiszen például egyértelműen definiált és kikényszeríthető tulajdonjogok nélkül nincs is piac.

Az új intézményi iskola abban az értelemben tovább vitte az institucionalista hagyományt, hogy sokat foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy mire is van ténylegesen szükség a gazdasági fejlődéshez (ebből adódott a mainstreamtől eltérő történelemszemlélete is, hiszen ezt a kérdést szírintük alapvetően empirikus tapasztalatok alapján lehet megválaszolni). A 2009-ben Nobel-díjjal kitüntetett Oliver E. Williamson szerint négy szintje van az intézményi környezetnek, amelyek együttesen határozzák meg a gazdasági teljesítményt: (1) az etikát, a normát jelentő „beágyazottság”, (2) a tulajdonjogot és a politikai-jogi intézményeket jelentő „alapvető intézményi környezet”, (3) a belső szervezeteket és a vállalati működést jelentő „irányítási struktúrák”, illetve (4) a standard mikroökonomia által elemzett „erőforrás-allokáció” [Kapás-Komáromi, 2004]. Ez a négy szint egymással interakcióban van, és csak akkor érhető el a kívánt fejlődés, ha a különböző szintek nem mennek egymással szembe: azaz például ha a politikai rendszer illeszkedik az adott társadalom normáihoz, etikai alapvetéseihez, szokásaihoz (ahogy ezt például a nyugatitól eltérő fejlődési utat választó Kínában is gyakran hangsúlyozzák). Az intézmények kiemelt jelentőséggel bírnak a gazdasági fejlődés tekintetében. North [1993] egyenesen azt állította, hogy a gazdasági fejlődés végső soron nem más, mint az intézményi környezet fejlődése. A fejlődés ebben a megközelítésben egy inkrementális folyamat, amelyben az intézmények azért változnak, mert az érintett döntéshozók percepciója szerint ez Pareto-optimális elmozdulást jelenthet (a fejlődés alapja így egyfajta tanulási folyamat). Fontos, hogy a formális szabályok illeszkedjenek az informális (kulturális) adottságokhoz, valamint, hogy a politikai intézményrendszer képes legyen a szükséges intézményi változások detektálására és végrehajtására.

Az intézményi gondolat térnyerése kellett ahhoz is, hogy a közigazdászok ne csak szélső megoldásokban gondolkodjanak, azaz egy problémát ne vagy csak a piaccal (privatizáció), vagy csak az állammal (szabályozás) kezeltesse. A korábbi téves megközelítést a közlegetők tragédiájának megoldására fókuszáló Elinor Ostrom törte meg, aki Willamsonnal együtt, 2009-ben kapta meg a közigazdasági Nobel-díjat és azt állította: a két extrém megoldás között több egyéb megoldás kínálkozik, amire számos példát látni a mindennapokat átszövő közösségi önszerveződésekben. Mike [2012] szerint „téves az a közigazdasági szemlélet, amely az egyének és a kormányzat között légüres teret feltételez; a kettő között ott vannak a szokások, társadalmi normák, személyes kapcsolatok, többé-kevésbé formalizált, szűkebb és tágabb közösségek, önkéntes szerveződések”, amelyek megléte, jó működése elengedhetetlen a gazdasági fejlődéshez.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Széles körben elterjedt véleménnyé vált, hogy a mennyiségi kérdésekre választ kereső és számításokkal alátámasztott kvantitatív kutatás felsőbbrendű a minőségi ismérvekre, a környezetre, az intézményekre fókuszáló kvalitatív kutatással szemben (lásd: „qualitative is poor quantitative”, illetve „mérni annyi, mint tudni”). Minden bizonnyal igaz, hogy a légből kapott, azaz tényszerűen nem alátámasztott elméletek kora lejárt. A mainstream közgazdaságtan utóbbi évtizedben látott botlásai láttán azonban azt is nehéz lenne cáfolni, hogy a közgazdászok nagy részének érdeklődési körén kívül eső, de a történelmi munkák középpontjában levő tényezők („non-economic factors”) figyelmen kívül hagyása is komoly tévedésekhez vezethet.

Diebolt és Hauptert [2018] – akik szerint most jött el az ideje a gazdaságtörténet újraértékelésének – úgy véli, hogy a mai közgazdászok igenis sokat tanulhatnak a történetektől, egy elméleti közgazdásznak is érdemes hátrafelé tekinteni, illetve a múlt tapasztalatait is felhasználni a gazdasági folyamatok megértése érdekében. El kell fogadni, hogy a gazdaságtörténet egyre kevésbé önálló diszciplína, sokkal inkább egyfajta tudományos attitűdnek feleltethető meg, amit minden közgazdasági kutatásnak érdemes integrálnia. Végző soron minden empirikus kutatás gazdaságtörténeti elemzés és a komolyan vehető teóriák mögött minden esetben van empirikus alátámasztás is. Az intézményi megközelítés és a gazdaságtörténetek fő hozzáadott értéke az lehet, hogy közelebb vihetik a valósághoz az elméleti konstrukciókként születő közgazdasági teóriákat, hiszen az elméleteket tesztelik, és ezzel hozzájárulnak az esetleges elméleti finomhangoláshoz és a tényekkel nem alátámasztható hibák kijavításához. Ez a hozzáállás segít megérteni az intézmények és az intézményi környezet, illetve általánosabban fogalmazva a nem-gazdasági tényezők („non-economic factors”) jelentőségét – ide értve kiemelten a jogi berendezkedést, a politikai környezetet és a kulturális adottságokat, amivel az elméleti közgazdászok („theorists”) sokáig nem foglalkoztak. A gazdaságtörténet végző soron épp azzal foglalkozik, hogy mi tette lehetővé konkrét esetekben a növekedést és a fejlődést, illetve, hogy miképp, miért és mikor történtek a gazdaság szempontjából fontos változások, különös tekintettel a hosszú távú növekedés szempontjából érdemi tényezőkre – intuitív gondolat, hogy a „valóság próbáját kiállt” példákból sokat lehet tanulni. Ezzel együtt igaz, hogy a múltbeli gazdasági folyamatokat nem szerencsés sem túlságosan „közgazdász szemmel”, sem túlságosan „történész szemmel” értékelni. Az első azért nem ajánlatos, mert féltő, hogy a történések megértése szempontjából fontos társadalmi-kulturális-politikai szempontok nem kerülnek figyelemre vételre. A második pedig azért nem, mert a túl „történelmi” megközelítéssel a közgazdasági szempontból releváns tapasztalatok és szempontok szorulhatnak háttérbe. A két megközelítés közötti egyensúlyra kell törekedni, ami persze nem könnyű feladat – talán minta lehet a nemzetközi közgazdaságtan megközelítése, ez a tudományterület ugyanis már évtizedek óta nem fél a nemzetközi politikai gazdaságtan által integrált tudományágakra alapozni a modellek építését, így az intézményi változókat, történelmi hátteret is be merik építeni a nemzetközi összehasonlító vagy panelelemző modelljeikbe.

A Nobel-díjak megszaporodása jól mutatja, hogy az egykor befolyásos intézményi gondolat rehabilitációja megkezdődött. Az institutionalisták egy része azonban ezzel nem értene egyet, az új intézményi megközelítés megjelenése ugyanis életre hívta a „kritikai institutionalista”, illetve más néven „evolúciós” iskolát, aminek legismertebb képviselője Geoffrey Hodgson, illetve a 33 tézis egyik szószóló támogatója, az MKT budapesti konferenciáján [lásd: Kolozsi-Kutasi, 2018] is felszólaló Ha-Joon Chang. A nagy részben Veblen már említett munkáiból, illetve Richard Nel-

son és Sidney Winter munkásságából [Nelson-Winter, 1982] inspirálódó Hodgson [2016] nem kevesebbet állít, mint hogy teljes szakításra van szükség, hiszen el kell vetni a haszonmaximalizáló emberképet és a változatlan hasznossági függvényeket, ami pedig kisebb kiegészítésekkel és toldásokkal a mikroökómia alapja a mai napig. Amennyiben a reformmozgalom azt szeretné elérni, hogy a közgazdászok Darwin evolúciós elméletére hivatkozva dobják ki a modellekből a homo economicust, akkor az bizonyosan hosszú folyamat lesz, ha egyáltalán valaha is siker koronázza. Az ugyanakkor enélkül is érdemi előrelépést jelentene – és talán nem is kell rá sokat várni –, ha North szállóigévé vált gondolata nemcsak a vezető kutatók, hanem minden közgazdász és gazdasági döntéshozó számára kikerülhetetlen alapvetéssé válna: Institutions matter!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baranyai E. (2018) Egyenlőtlenség és gazdaság: hogyan hatnak egymásra? *Köz-Gazdaság*, kézirat
- Coase, R. (1937): „The Nature of the Firm” *Economica. New Series*4(16): 386-405
- Coase, R. (1960): „The Problem of Social Cost” *The Journal of Law & Economics* 3: 1-44
- Commons, J. R. (1936): „Insitutional economics”. *The American Economic Review* 26(1): 237-249
- Csaba L. (2018) „A 21.század a világ közgazdaságtanában = The 21st century in the economics of the world” *Köz-gazdaság* 13 (2):113-126.
- De Vroey és Pensieroso, L. (2016): *The Rise of a Mainstream in Economics*, Université catholique de Louvain, Discussion Paper 2016-26
- Diebolt, C. és Hauptert, M. (2018): *We are Ninjas: How Economic History has Infiltrated Economics*. Preliminary draft prepared for presentation at the American Economic Association meetings, Philadelphia, PA, January 2018
- Hamilton, W. (1919): „The insitutional approach to economic theory” *American Economic Review* 9(1):309-318
- Hodgson, G. (2016): *Imagine Economics as an Evolutionary Science. What might an evolutionary perspective mean for the future of economics?* 2016 September 20. <http://evonomics.com/imagine-economics-evolutionary-science/>
- Káldor M. (1989): *Gazdaságtanelmélet – gazdaságpolitika (válogatott tanulmányok)*. KJK, Budapest
- Kaldor N. (1972): „The Irrelevance of Equilibrium Economics” *The Economic Journal* 82(328): 1237-1255
- Kolozsi P. P. és Kutasi G.(2018): „Közgazdasági reformáció: új paradigma kerestetik: Az MKT nemzetközi konferenciája a közgazdaságtan megújításáról” *Pénzügyi Szemle* 63:(1) 130-135.
- Kutasi G. (2018): *A közgazdaságtan viszonya a természetes világhoz a XXI. században, Köz-Gazdaság*, kézirat
- Lehmann K. (2018): „A gazdaságpolitikuskok azok, akik a mélyreható változtatásokat kezdeményezve új alternatívákat keresnek – interjú Antoine Godin-nal” *Köz-gazdaság* 13(2): 81-86.
- Matolcsy Gy. és Palotai D. (2018): „A magyar modell: A válságkezelés magyar receptje a mediterrán út tükrében” *Hitelintézeti Szemle* 17(2) 5–42.
- Mike K., Szepesi B., Ungvári G., Kaderják A. (2014): „Víz, ami összeköt. A történetírás és a közgazdaságtan együttműködésének lehetőségeiről” in: Horváth G.,K. (szerk): *Víz és társadalom Magyarországon a középkortól a XX. század végéig*. Balassi Kiadó, Budapest

- Mike K. (2012): *Egy unortodox közgazdász emlékére* http://www.portfolio.hu/gazdasag/egy_unortodox_kozgazdasz_emlekere
- Nelson, R. R. – Winter, S. G.: *An Evolutionary Theory of Economic Change*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England. 1982
- Neszveda G. (2018), A kiszámíthatatlanság fokozatainak szerepe a közgazdaságtanban, *Köz-Gazdaság*, kézirat
- Neszveda G. (2018): „Thaler viselkedési közgazdaságtani munkássága” *Hitelintézeti Szemle* 17(1) 153–167.
- North, D. C. (1993): *The New Institutional Economics and Development*. Washington University, St. Louis
- Rethinking Economics (2017): *33 theses for an economics rformation*. <http://www.rethinkeconomics.org/projects/reformation/> Lekérdezve: 2018. december 6.
- Rutherford, M. (2001): „Institutional economics: Then and Now” *The Journal of Economic Perspectives* 15(3): 173-194.
- Sebestyén G. (2017): „Proaktivitás és innováció mint a jegybanki megújulás alapjai” *Polgári Szemle* 13(4–6): 1-8.
- Veblen, T. (1898): „Why is Economics not an Evolutionary Science?” *The Quarterly Journal of Economics* 12(4): 373-397
- Virág B. (2018): Repedések a falon – úton a közgazdaságtan megújulása felé? MNB szakmai cikk. 2018. január 18.
- Vonnák B. (2018): Hol és hová tart a makroökonómiai modellezés? *Köz-Gazdaság*, kézirat